

vived the disaster, even these often in a damaged state. Representative pieces were selected by Miss Rawson and photographed by Miss Lang.

In addition to her generous aid in solving other problems Miss Lang continued her major work on the frescoes with brilliant success in joining and fitting together many pieces which provide new compositions; (Pl. 162 b) she has likewise corrected errors and earlier interpretations of some scenes. The transformation of the pink griffins from Hall 64 into dogs is only one of her triumphs. She has, moreover, compiled a catalogue of all the fragments of frescoes bearing recognizable scenes and decorative motives.

During the month of July, Mr. de Jong collaborated with Miss Lang and recorded in watercolor many of the new discoveries as well as some from earlier years not yet drawn. He also took measurements and traced the surviving remains of the patterns used in the decoration of the floors in the Vestibule and the Portico of the Megaron for drawings which will be finished in watercolor.

It had been our hope that we might be able to bring to a close this year our work in the Palace of Nestor at Englianos. Despite heroic efforts on the part of the staff, however, it proved to be impossible to work through the vast amount of pottery and other material that has been accumulated in the past twelve years; and we have with some satisfaction reconciled ourselves to the agreeable necessity of continuing our activity another season in western Messenia.

CARL W. BLEGEN

*

ΑΝΑΣΚΑΦΑΙ ΠΥΛΟΥ

Διὰ λόγους υγείας τοῦ ἀνασκαφέως αἱ ἐργασίαι τοῦ 1963 διεξήχθησαν κυρίως εἰς τὸ Μουσεῖον Πύλου. Ἐκεῖ κατέστη δυνατόν νὰ μελετηθῶσιν ὅσα εὐρήματα εἶχον ἐν τῷ μεταξύ συγκροτηθῆ ἐκ τῶν ἀνασκαφῶν Κουκουνάρας τῶν προηγουμένων ἐτῶν. Ὀλιγοήμερος μόνον ἀνασκαφὴ ἐπεχειρήθη εἰς Κουκουνάραν, ἵνα καθαρισθῆ πλήρως ὁ θολωτὸς τάφος Ἀκόνας 1.

Ὁ τάφος οὗτος εἶχεν ἐγκαταλειφθῆ ἡμισκαφῆς, διότι ὁ θόλος εὐρίσκετο εἰς ἀθλίαν κατάστασιν. Ἡ Ὑπηρεσία Ἀρχαιοτήτων ἀπέστειλε τὸν κ. Χ. Σφακιανᾶκη, ὅστις ἐπιδεξίως ἐπραγματοποίησεν ὑποστύλωσιν διὰ πλέγματος ξύλων (Πί ν.

163 α), ἥτις σὺν τῇ προόδῳ τῆς ἐσκαφῆς τῆς θόλου συνεπληροῦτο. Τὰ τοιχώματα ὁμοῦς τῆς θόλου εἶχον τὸσον ἐπικινδύνως διαρραγῆ, ὥστε, ἂν καὶ τὰ ξύλα ἀφέθησαν εἰς τὴν θέσιν των, ὁ τάφος συνέπεσε μὲ τὰς πρώτας βροχᾶς τοῦ χειμῶνος, διότι οὐδεμία στερέωσις ἦτο δυνατή.

Πρόκειται περὶ θολωτοῦ τάφου τῆς κατηγορίας τῶν μικρῶν. Ἡ διάμετρος τῆς θόλου ἦτο 6.20 μ., οἱ δὲ τοῖχοι διετηροῦντο μέχρι μεγίστου ὕψους 2.50 μ. Τὸ στόμιον διετηρεῖτο μέχρις ὕψους 1.95 μ. (τὸ ἀνώφλιον ἔλειπε) καὶ τὸ πλάτος ἐξωτερικῶς ἦτο 1.32, ἐσωτερικῶς δὲ 1.20 μ. Δρόμος δὲν ὑπῆρχεν ἢ ὅσον ἐσχημάτιζεν ὁ τύμβος τῆς θόλου, διότι ὁ τάφος ἦτο ἐξ ὀλοκλήρου ὑπέργειος.

Εἰς τὸ ὕψος 0,70 ἀπὸ τοῦ δαπέδου ἀνεφάνησαν τὰ πρώτα κρανία, ἅτινα εἶχον μετατοπισθῆ μετ' ἐλαχίστων ἄλλων ὀστέων κατὰ τὴν περιφέρειαν τῆς θόλου. Εἰς τὸ αὐτὸ ὕψος καὶ εἰς τὴν δυτικὴν πλευρὰν τῆς θόλου παρατηροῦντο ἰδιαιτέρως ἔντονα τὰ ἴχνη πυρᾶς εἰς δύο στρώματα τέφρας (τὸ ἐν ἔφθανε τὰ 10-12 ἐκ. πάχους). Ἐπ' αὐτῶν ἔκειτο ἐκτεταμένος ὁ σκελετὸς ἡμισείας μόνον ἐλάφου, ἧς διετηροῦντο τὰ ὀστά, δύο μόνον ὀπλαὶ καὶ ἓν μόνον κέρας μεγάλων διαστάσεων (90 ἐκ. μήκος). Παρὰ τὸν σκελετὸν εὐρέθησαν δύο μικρὰ ἄγγεα, προχοῖδιον (Πί ν. 163 β) καὶ δίωτον σκυφάριον (Πί ν. 163 γ), χρονολογούμενα περὶ τὸ 700 ἢ ὀλίγον βραδύτερον. Ἐπομένως εὐρισκόμεθα πρὸ τῶν λειψάνων μεγαλοπρεποῦς θυσίας Ἑλληνικῆς ἐποχῆς πρὸς τιμὴν τῶν Μυκηναίων νεκρῶν προγόνων. Ἀξιοσημείωτος εἶναι ἡ θυσία ἐλάφου, ἥτις καὶ εἰς ἄλλους τάφους τῆς Πύλου ἐξηκριβώθη. Ὡς γνωστόν, τὸ εὐγενὲς τοῦτο ζῷον καταλαμβάνει σπουδαίαν θέσιν καὶ εἰς τὴν μυθολογίαν, ἀλλὰ καὶ εἰς τὰς θυσίας μέχρι καὶ τῶν Ῥωμαϊκῶν χρόνων. Ἰδιαιτέρως ἐνθουμούμεθα τὰ τῆς θυσίας τῆς Ἰφιγενείας.

Ὁ τάφος ἦτο τελείως σεσλημένος. Ἐφερὲν ἓνα μόνον λάκκον εἰς τὸ δάπεδον, ἀλλὰ καὶ οὗτος εἶχε συληθῆ. Τοῦλάχιστον 13 κρανία περιεῖχεν ὁ τάφος διεσκορπισμένα. Ὅστρακα εὐρέθησαν ὀλίγα, πάντα τῆς μεταγενεστέρας (Μυκ. III Β, ἴσως καὶ III Α) ἐποχῆς, ἀλλὰ μόνον δύο ἄγγεα εἶναι πρὸς τὸ παρὸν πλήρη. Μόνωτος κύαθος ἀσυνήθους σχήματος (Πί ν. 164 α) καὶ ἕτερος μετὰ προχοῆς, ὅστις εἶχε χρησιμοποιοθῆ ὡς λύχνος (Πί ν. 164 β). Εἰς τὸ βάθος τοῦ λάκκου εἶχε περισωθῆ γλωσσοειδὲς μαχαίριον μετὰ τριῶν ἤλων (μήκ. 0,185), εἰς δὲ τὰ χῶματα τοῦ λάκκου εὐρέθη μικρὰ φακοειδῆς σφραγὶς ὑποπρασίνου χαλκηδονίου (Πί ν. 164 γ). Ἡ παράστασις εἶναι λίαν ἐνδιαφέρουσα, διότι εἰκονίζει νεαρὰν ἀνδρικήν μορφήν προσπαθοῦσαν νὰ πηδήσῃ (ἢ

ἴσως νὰ ἀφιππεύσῃ!). Τὸ ζῶον ὅμως, ἂν καὶ γενικῶς ἔχον τὰς συμπαγεῖς διαστάσεις (κυρίως τὸν παχὺν λαιμὸν) ἵππου, εἶναι αἰγῶνος τεσσαγμένους. Κάθετον ραβδοειδὲς ἀντικείμενον ὀπισθεν τοῦ ζῶου. Μυθολογικὴ σκηνὴ ἢ παιδικαὶ ἀπασχολήσεις;

Κατὰ σύμπτωσιν εὐρέθη εἰς τὰ χῶματα τοῦ μεγίστου τῶν μέχρι τοῦδε ἀνασκαφέντων τάφων Κουκουνάρας (Γουβαλάρη 1) ἑτέρα σφραγὶς χαλκηδονίου (λευκοῦ ἐνταῦθα, ἴσως λόγῳ τῆς καύσεως). Ἡ λίθος, εἶναι μεγαλυτέρα καὶ πολὺ φραιότερα, παριστᾷ δὲ ζεῦγος αἰγῶνων φευγόντων πρὸς δυσμὰς (ἐπὶ τοῦ ἀποτυπώματος) (Πί ν. 164 ε). Κατὰ τὸν ρυθμὸν δεόν νὰ χρονολογηθῇ εἰς τὴν Μυκηναϊκὴν I ἐποχὴν καὶ εἶναι σχεδὸν βέβαιον εἰσηγμένον τεμάχιον ἐκ Κρήτης. Ἡ προηγούμενη ρυθμικῶς εἶναι τῆς III A-B ἐποχῆς. Τὰ χῶματα ἐκοσκινίσθησαν ἐκ νέου ἐπ' ἐλπίδι εὐρέσεως θραυσμάτων ἀγγείων, ἵνα τῇ βοηθείᾳ τούτων δυναθῶμεν νὰ χωρίσωμεν τὴν κεραμικὴν τῶν τάφων Γουβαλάρη 1 καὶ 2, ἥτις ἀνemeίχθη λόγῳ μοιραίου σφάλματος τοῦ προσωπικοῦ τοῦ μουσείου. Πράγματι εὐρέθησαν ὀλίγα τινὰ ὄστρακα, τῇ βοηθείᾳ δὲ τούτων ἐταυτίσθησαν ἤδη δύο ἀγγεῖα.

Ἐν τῷ μεταξύ εἰς τὸ Μουσεῖον Πύλου καὶ ἡ ἀποκατάστασις καὶ ἡ μελέτη καὶ ἡ εὐπρόσωπος ἐκθεσις τῶν ἀρχαίων ἐπετεύχθη κατὰ τὸ 1963/64. Δεκάδες ἀγγείων συνεκροτήθησαν ἀνηκόντων εἰς πάσας τὰς ὑποπεριόδους τῆς Μυκηναϊκῆς κεραμικῆς (πλὴν τῆς III Γ, ἀντιπροσωπευομένης δι' ἐνὸς μόνου ἀγγείου ἐξ ἀποθέτου. οὐχὶ ἐκ τάφου). Κατέστη ἐπὶ τέλους δυνατόν νὰ ληφθῶσιν ἀποτυπώματα τῶν σφραγίδων. Ἡ σπουδαιότερα ἴσως εἶναι ὁ πεπιεσμένος κύλινδρος ἀμεθόστου ὁ παριστῶν μάχην μεταξύ δύο πολεμιστῶν κρατούντων τέσσερα ξίφη (Πί ν. 164 δ). Πολὺ λεπτοτέρας ὅμως τέχνης εἶναι ὁ ἱασις, ὁ παριστῶν γρῦπα κρατοῦντα ἔλαφον (Πί ν. 165 α). Ἐτε-

ρος πεπιεσμένος κύλινδρος παριστᾷ ἔλαφον γονατίζοντα (Πί ν. 165 γ). Χρυσόδετος λαζουρίτης παριστᾷ τέσσαρας δελφίνας εἰς σχῆμα πυροστροβίλου (Πί ν. 165 γ). Τετρωμένος καὶ ὀδυνηρῶς μυκόμενος βοῦς παριστάνεται ἐπὶ ἀμυγδαλοειδοῦς σαρδίου (Πί ν. 165 β), ὑπάρχουν δὲ καὶ ἄλλαι σφραγίδες.

Ἐκ τῶν ἄκρας ἐνδιαφερόντων ἀγγείων τῆς Κουκουνάρας παρέχουμεν τὰ ἀναπτύγματα δύο κρατήρων ἐκ τῆς III A φάσεως, ἀνηκόντων εἰς τὸν λεγόμενον ζωγραφικὸν ρυθμὸν (pictorial style). Εἰς τὴν μίαν περίπτωσιν ἔχομεν θαλασσογραφίαν μετὰ νηχομένων φανταστικῶν πτηνῶν, ὧν τὸ ἓν φέρει νεοσσὸν ἐπὶ τῆς ράχεως. Εἶναι γνωστὴ συνήθεια τῶν δουλιχοδεῖρων κύκνων (Πί ν. 165 δ). Ἀκόμη περιεργότερα εἶναι ἡ παράστασις ἄλλου κρατήρος (Πί ν. 165 ε), ἔνθα τὰ δύο πελώρια πτηνὰ κομίζουν εἰς τὰ ράμφη τῶν περιέργα ἀντικείμενα (ρίζας, ἔρια, κάρφη;). Εἶναι δυνατόν, ὑπὸ τὰς παραστάσεις ταύτας νὰ κρύπτονται σκηναὶ παραμυθίων ἢ μυθικῶν διηγήσεων, ὡς ἀκόμη ἐμφανέστερον εἶναι τὸ πρᾶγμα ἐπὶ τῶν Κυπρομυκηναϊκῶν κρατήρων, ἔνθα ἀνεζητήθησαν ἤδη αἱ ρίζαι μυθολογικῶν σκηνῶν (Vermeule, Καραγιώργης). Σπουδαῖον εἶναι, πάντως, ὅτι τὰ πρότυπα ἔχομεν νῦν ἐπὶ τῆς κεραμικῆς τῆς Πύλου, ἥτις πιθανῶς εἶναι ὁ ἐμπνευστὴς τοῦ «Κυπρομυκηναϊκοῦ» ζωγραφικοῦ ρυθμοῦ.

Εἰς τὸν τάφον τοῦτον, ἰδίως ὅμως εἰς τὸν γειτονικὸν τ. 2, εὐρέθη μέγας ἀριθμὸς χαυλίων ἐκ κράνου ἢ κρανῶν (Πί ν. 165 ζ'). Τὸ ἐνδιαφέρον ἐνταῦθα εἶναι, ὅτι τὸ ἥμισυ περίπου τῶν χαυλίων φέρει τὴν φυσικὴν αἰχμὴν τοῦ ὀδόντος (Πί ν. 165 ζ'), ἥτις ἀντιστοίχως εἰσέρχεται εἰς τὸ κοῖλον τοῦ ἑτέρου πλατέος ἄκρου τοῦ γειτονικοῦ ὀδόντος. Ἐπὶ τῇ βάσει τῆς λεπτομερείας ταύτης δεόν νὰ ἐπιχειρηθῇ ἡ ἀναπαράστασις τῶν κρανῶν τύπου Μηριόπου.

ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

*

Πύλος. Κουκουνάρα: Ἀκόνας τ. Ι: α. Ἐκ τῶν ἄνω. Ὑποστύλωση ἵνα γίνῃ ἐφικτὴ ἡ ἀνασκαφή, β. Ὑστερογεωμετρικὴ μικρὰ πρόχους, γ. Μελαμβαφῆς κύαθος

ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

Πύλος. Κουκουνάρα: α. Ἀκόνας τ. Ι. Κυλινδρικός κύαθος, β. Ἀκόνας τ. Ι. Μόνωτος φιάλη χρησιμποιηθεῖσα ὡς λύχνος, γ. Ἀκόνας τ. Ι. Φακοειδῆς σφραγὶς χαλκκηδονίου, δ. Γουβαλάρη τ. Ι. Πεπιεσμένος κυλινδρὸς ἀμφοῦτος, ε. Γουβαλάρη τ. Ι. Φακοειδῆς σφραγὶς χαλκκηδονίου

ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ

Πύλος. Κουκουνάρα Γουβαλάρη: α. Πεπιεσμένος κύλινδρος έρυθροπού ίασπιδος, τ. 1, β. Άμυδαλοειδής σφραγίς σαρδίου, τ. 1, γ. Πεπιεσμένος κύλινδρος σαρδίου και χρυσόδετος σφραγίς λαζουρίτου, τ. 1, δ-ε. Κρατήρες (ανάπτυγμα), τ. 1, ζ'. Χαύλιοι. τ. 2

ΣΠ. ΜΑΡΙΝΑΤΟΣ